

grootste deel heeft hij echter een heel nieuw boek geschreven. Ook zijn bijna alle figuren — er zijn er 474 — door den schrijver zelf geteekend. In deze figuren ligt wel een hoofdkracht van het boek. Al zijn zij eenvoudig in zwart en wit uitgevoerd, al is niet zeldzaam de oriëntering in de afbeelding lang niet gemakkelijk, vooral ook bij het vaak onvoldoende zijn der daarvoor noodige aanwijzingen, toch zijn het groote aantal en het meestal vrij nauwe en gemakkelijk tastbare verband met den tekst te hoog te waardeeren voordeelen dan dat de beteekenis van dit boek voor het onderwijs niet hoog zoude moeten aangeslagen worden. Voeg daarbij, dat RIBBERT een vrij aangename schrijfwijze heeft, dat hij ook in nog niet van allen twijfel ontdane punten in een verzekerdheid zich beweegt, die van een didactisch standpunt haar groote voordeelen heeft en de jeugd meestal bekoort, dat hij — terecht — niet geschroomd heeft boven een — in zijn vrucht grootendeels imaginaire — volledigheid in het inventariseeren te stellen het voordeel, dat een behagelijker vorm en het accentueeren van hoofdzaken met zich medebrenge, dan krijgt de uitgesproken meening nog meer steun. Het hoofdbezwaar zal ongetwijfeld gelegen zijn in het feit, dat de drie boeken van RIBBERT, ondanks hun schijnbare gescheidenheid, in het gebruik zullen blijken een samenhangende eenheid te vormen. De verwijzingen, die de schrijver genoodzaakt wordt in het laatste te doen naar de eerste twee, toont dit reeds ten volle aan. Maar tevens bewijst dit, dat de hier aanwezige scheiding in haar naar het uiterlijke schijnbare volledigheid ten onrechte en niet zonder schade voor den leerling bestaat, omdat zij nadeelig is voor het geboren worden van die continuïteit in de voorstelling van pathologische toestanden en processen, welke van den reëelen, objectieven samenhang tusschen macroscopische en microscopische veranderingen de getrouwe afspiegeling is. Deze beide categorieën toch harmonisch te waardeeren en zoo nauw mogelijk te verbinden schijnt mij bij het onderwijs op den voorgrond te moeten staan.

G. C. VAN WALSEM.

PARTICULIERE CORRESPONDENTIE.

Angers, 8 Aug. 1903.

Waarde Gérant.

Voor ruim een maand werd ik aangenaam verrast door een uitnoodiging van het bestuur van de Association Française pour l'Avancement des Sciences — de A. F. A. S., zooals zij zich bij afkorting noemt — om haar 32ste congres, dat te Angers van 3—12 Augustus gehouden zou worden, mede te maken als gast van het congres. Daar ik het genoeg had ook door den Secretaris, den Heer GABRIEL als mede door mijn vriend en ambtgenoot te Bordeaux, den Heer BERGONIÉ zeer aangemoedigd te worden om

de uitnoodiging aan te nemen, toog ik inderdaad op naar de hoofdstad van Anjou. Daar Uw lezers misschien belang in de zaak stellen, zoo waag ik het U mijn verblijf met een paar woorden te schetsen.

Als gast van het congres ontving ik vooreerst een niet onbelangrijke reductie op de kosten voor de spoorwegreis: een feit dat bij de werkelijk groote afstanden een niet onbelangrijke besparing geeft.

Verder genoot ik het voorrecht om tijdens het congres mijn penaten op te hangen in de gastvrije woning van den Heer Dr. HENRI BRIN, mijn be-minnelijken chirurgischen collega aan de „*école de médecine*”.

De A. F. A. S., die ontstaan is uit de samensmelting van 2 groote vereenigingen, is ongeveer op gelijke leest geschoeid als de British Association, de Deutsche Naturforscherversammlung en ons Nederlandsch natuur- en geneeskundig congres. Zij is echter uitgebreider dan al die vereenigingen en omvat niet minder dan 20 secties en subsecties. Zij omvat niet alleen zuiver natuur- en geneeskundige secties, doch ook nog afdeelingen voor anthropologie, agronomie, geographie, économie politique, enseignement, hygiëne en archaeologie. Het gevolg is dat inderdaad een vereeniging van allen, die in Frankrijk intellectueel arbeiden, tot stand komt, en dat het aantal bezoekers buitengewoon groot is. Dit jaar heeft men voor het eerst eenige buitenlanders — ik meen een drietal uitgenoodigd — evenals dit ook ten onzent geschiedt.

Door verschillende omstandigheden achtte ik mij genoopt om de zittingen van de Sectie voor „*Electricité médicale*” mede te maken. Ik vond daar trouwens talrijke oude kennissen van vroegere congressen terug, zooals BÉCLÈRE, den radioloog te Parijs, die een goede handleiding voor het radiologisch onderzoek der thoraxorganen schreef; BERGONIÉ den sympathieken redacteur van de *Archives d'Electricité médicale*; LEDUC, den hoogleeraar te Nantes, wiens laatste onderzoekingen ik straks nog hoop te bespreken en vele anderen. De presidentshamer eindelijk was toevertrouwd aan den Toulouser Hoogleeraar P. MARIE, afgewisseld door mij zelf in kwaliteit als président d'honneur.

Het zij mij vergund U in het kort iets mede te deelen omtrent de behandelde onderwerpen. Hoewel deze van zeer specialen aard waren, meen ik toch enkele ervan te moeten vermelden, en wel om verschillende redenen.

De electrotherapie hoewel niet de jongste der physische hulpmiddelen, heeft zeer langen tijd in een weinig gunstige verhouding gestaan tegenover de andere natuurkundige en pharmaceutische geneesmethoden. Het zal wel nauwelijks noodig zijn de gronden hiervoor aan te geven. Intusschen kreeg zij een gevoelige klap door de bekende kritiek van MOEBIUS. Toch meen ik dat geen lof haar meer nut had kunnen doen, dan de afbrekende kritiek van een ernstig man als MOEBIUS. Sinds dien toch is men begonnen ernstiger dan te voren de heilwerkingen zoowel als de physiologische werkingen op het levende individu te onderzoeken. Men heeft het kaf van het koren weten te scheiden, en veel onnutte rommel overboord gegooid. Intusschen heeft zich de physische chemie ontwikkeld en ook daarmede is de medische electriciteitsleer in een nieuwe betere phase getreden. Men heeft een reeks

van verschijnselen ontdekt en ons bekende feiten beter verklaard. Men kent zijn toestellen beter dan te voren. Het gevolg is dat de electrotherapie vele wetenschappelijke beoefenaars heeft gekregen en dat zij even wetenschappelijk werk levert als al haar zusteren. En deze ommekeer is wel allereerst in Frankrijk begonnen. De geheele behandeling met wisselstroomen van hooge frequentie stamt uit Frankrijk: het electro-chemisch onderzoek, de medicamenteuse electrolyse enz. heeft hoofdzakelijk haar ontstaan te danken aan Gallischen geest — al hebben de Germanen ons ook de physische chemie geschonken, en al heeft een Amerikaan het eerst de physische verschijnselen der hooggespannen frequente wisselstroomen gezien.

Hoewel mij deze indruk zeer levendig is geworden zoowel op het eerste internationale congres voor medische electrologie en radiologie te Parijs in 1900 als op het 2de congres te Bern in 1902, zoo vond ik hier op het zuiver Fransche congres te Angers dien indruk nog veel sterker terug. Het is daarom dan ook dat ik U een overzicht wensch te geven van enkele der behandelde onderwerpen.

BÉCLÈRE, de geneesheer van het St. Antonie-hospitaal te Parijs, gaf een rapport over de radiodiagnostiek van de nier- en blaasstenen. Ik heb met genoegen dit rapport gevolgd vooral ook om de wijze waarop de rapporteur bleek op de hoogte te zijn van de buitenlandsche literatuur. Aan het voortreffelijke werk van ALBERS-SCHÖNBERG te Hamburg, van WILLIAMS te New-York werd de noodige aandacht geschonken en juist door de groote ervaring, de uitstekende technische vaardigheid en de juiste kritiek van den rapporteur bevatte zijn werk talrijke uitstekende wenken die ik gaarne ter harte heb genomen. Zoowel uit het rapport als uit de daarop volgende discussie bleek dat de grootste moeilijkheid waarmede de röntgoloog te kampen heeft, praktisch slechts bestaat in de te groote anteroposterieure dimensies van den patiënt. Zelfs kleine steenen blijven niet verborgen mits de patiënt niet te dik en de techniek van den onderzoeker voldoende is. Ook BÉCLÈRE is zeer ingenomen met het gebruik van metaaldiaphragma's en gaat daarin ook geheel mede met ALBERS-SCHÖNBERG. Hoewel ik niet volkomen overtuigd was dat de aanwending van diaphragma's inderdaad een zoo groot voordeel medebrenkt als de rapporteur trachtte te doen uitkomen, moet ik erkennen, dat de röntgographiën door hem vertoond onberispelijk waren; hierbij viel mij echter ook op, dat de fraaiste niersteenphotographie, nog wel een stereoscopische opname, *niet* met een diaphragma-apparaat gemaakt was! En wij mogen niet vergeten, dat in de lucht geen noemenswaarde resorptie van X-stralen optreedt, zooals blijkt uit de geldigheid van de wet van LAMBERT. In de lucht kunnen zich dus ook geen noemenswaarde hoeveelheid „secundairstralen” vormen. Er blijft ons alleen over de verlichting door secundairstralen, gevormd in het doorstraalde deel van het lichaam. De physische mogelijkheid schijnt wel te bestaan. Naar mijn eigen ervaring schijnt mij de deletaire invloed daarvan echter niet zoo groot, dat ik er door genoopt werd, om een lastig te handteeren en gecompliceerd diaphragma-apparaat aan te wenden.

Van BERGONIÉ kregen wij de mededeeling over een nieuw bij uitstek eenvoudig hulpmiddel om den graad van hardheid der RÖNTGEN-buizen te

beoordeelen. Hij gebruikt daartoe een heete-draad-voltmeter aan de poolklemmen van den primairen spiraal van het inductorium: de verklaring waarom bij een weke buis de voltmeter daalt, en bij een harde de voltmeter daarentegen stijgt is betrekkelijk eenvoudig doch gaat buiten het kader eener „correspondentie”. Genoeg zij het hier mede te deelen, dat ik mij persoonlijk heb kunnen overtuigen van de juistheid van zijn mededeeling. Alleen blijft nog te bezien of de verschillende buizen van zeer verschillende constructie en afmeting steeds gelijke voltmeter-aanwijzingen zullen geven, als hun hardheidsgraad dezelfde is; dit bezwaar is misschien meer theoretisch dan praktisch, daar de overgrootte meerderheid der fabrikanten van RÖNTGEN-buizen, vrijwel buizen van gelijke of nagenoeg gelijke physische verhoudingen afleveren.

CLUZET behandelt de verklaring van het verschijnsel der verandering in de contractieformule bij de ontaardingsreactie. Hij meent dit te mogen toeschrijven aan de verminderde prikkelbaarheid van het normale motorische punt, die daarbij niet gecompenseerd is door de voldoende stroomdichtheid. Hij constateert ook, dat de omkeering der contractieformule — dus $AnSC > KSc$ — volstrekt geen constant teeken der ontaardingsreactie is, een feit dat ten onzent werkelijk lang genoeg bekend is doch dat in Frankrijk, waar men nog telkens blijkt een overdreven waarde te hechten aan het symptoom van ERB, nog wel eens duidelijk gezegd mocht worden.

Een zeer uitgebreid en gedocumenteerd rapport van ROQUES behandelt onze tegenwoordige opvattingen omtrent de electrolytische strictuurtherapie waarbij niet alleen de urethra stricturen doch ook die van talrijke andere kanalen zooals de tuba Eustachii, de oesophagus, de traanbuizen enz. besproken worden. De voor- en nadeelen der lineaire, circulaire bol- als ring-electrolyse worden uitvoerig uiteengezet, terwijl een klein weinig theorie gegeven wordt.

Een rapport van GUILLEMINOT over den stand van de orthodiagraphie was van weinig belang wat het technisch gedeelte betrof. Het bevatte echter eenige aardige beschouwingen over de gevolgtrekkingen die men maken kan uit een juiste kennis van de afmetingen van het hart, voornamelijk ontleend aan een stuk van BOUCHARD en BALTHAZAR. Deze beide schrijvers vonden voor de gemiddelde grootte van het hart een oppervlakte van 89 vierkante centimeter bij een man en 76 bij de vrouw. Verder geven zij getallen voor de verhouding van het hartoppervlak zooals dat met den orthodiagraaf bepaald wordt en de lengte, de thoraxdoorsnede, het gewicht van den patiënt alsmede van de grootte die door hen als albumine fixe normale wordt aangeduid, en die in hoofdzaak aangeeft, hoeveel eiwithoudende stof gemiddeld elk kilogram individu bevat. Hij deelt ten slotte mede hoe deze coëfficiënten in pathologische gevallen kunnen veranderen. De mededeelingen zijn te vinden in de zittingsverslagen der Fransche Akademie en wel van 1 Dec. 1902 en 2 Febr. en 16 Maart 1903.

MORIN deconstrueerde een apparaat, dat hij een „combinateur électrique” noemde, doch dat mij geenerlei voordeel schijnt aan te bieden.

ALBERT WEIL, de electrotherapeut van het Hôpital Trousseau, gaf een rapport over de diagnostiek en behandeling der essentiele kinderparalysen

dat geenerlei nieuws bevat. Opmerkelijk was het echter, dat hij o. a. ook de massage-behandeling aanbeval zelfs in het beginstadium der ziekte: hierop echter barstte een storm van tegenwerpingen los. Ik moet erkennen, dat mij dit verbaasde, vooral daar ik mij wel eens schuldig heb gemaakt aan deze therapie. Ik zal intusschen voortgaan met deze schanddaad en mij liever niet verdiepen in psychologische vraagstukken.

De mededeeling van MONDAIN over de werking van X-stralen bij het ulceerend carcinoom gaf tot de gewone regen van casuïstische mededeelingen der leden aanleiding. Intusschen bleek het dat allen slechts konden constateren pijnvermindering, neiging tot bedekking met epitheel en kleiner worden der infiltraten, doch geen genezing. Ik meen dat één der leden een genezen geval had, doch de meerderheid kon daarop niet bogen.

BORDIER, de schrijver van een aardige handleiding voor electrotherapie, vertelde dat hij gevonden had, dat het galvaniseeren van één extremiteit de geleidingsweerstand in de andere extremiteit doet verminderen. De man had erg secuur gerekend en gaf voor de geleidingsweerstand getallen die tot in 5 cijfers uitgerekend waren. Aangezien echter geen rekening was gehouden met de polarisatie en aangezien voor de meting een milliampèremeter gebruikt was, waarbij een aflezing op 5 pCt. nauwkeurig reeds zeer verdienstelijk is, twijfel ik er ernstig aan of het mij wel gelukken zal evenveel waarde te hechten aan zijn mededeelingen, als hij zelf klaarblijkelijk doet.

Van T. MARIE, den Toulouser professor, kregen wij een mededeeling over de Finsenbehandeling van lupus waarbij vooral den nadruk gelegd werd op de waarde eener zeer krachtige compressie.

Met veel genoegen vermeld ik eenige mededeelingen van STEPHANE LEDUC uit Nantes. Hij heeft indertijd een uiterst belangrijke mededeeling gedaan over de *inhibition cérébrale* door middel van snel onderbroken constante stroomen. Het gelukte hem hiermede een hond in een op slaap gelijkende toestand te brengen en te houden. Hij vertoonde deze proef verleden jaar op het congres te Bern. Sedert is deze proef ook op hem zelf herhaald, waarbij hij gedurende 20 minuten in een volkomen beweginglozen toestand gebracht werd; hij kon ook niet meer spreken, doch voelde nog wel. Het schijnt dat een diepere „electronarcose”, als ik het zoo noemen mag, zeer goed mogelijk is en volkomen ongevaarlijk. In de mededeeling van het congres te Angers geeft LEDUC nu de resultaten van zijn graphisch onderzoek van pols en ademhaling. Deze laatste houdt op bij toenemende inhibitie, terwijl het hart regelmatig doorwerkt. Onmiddellijk na het ophouden van den stroom springt het proefdier vroolijk en gezond rond.

LEDOC, die zeer hard werkt, vertoont verder nog enkele curven die hij gemaakt heeft van spiercontracties. Hij verkreeg deze door een stroom op verschillende plaaatsen te sluiten hetzij tusschen individu en de positieve pool, hetzij tusschen lichaam en negatieve pool. De curven vertoonden het paradoxale feit, dat in het eene geval de contracties hooger zijn dan in het andere, niettegenstaande de stroomsterkte gelijk was. LEDUC schrijft dit met alle physische wetten strijdende feit toe aan een invloed die de absolute hoogte van het potentiaal van de actieve electrode zou bezitten. Ik denk aan een fout in de isolatie van zijn apparaat.

Fenslotte vertoónt LEDUC ook nog eenige door hem in de academieverslagen gepubliceerde curven van het stijgen van den thermometer bij normale en zieke individuen. Deze mededeeling interesseerde mij, daar ook een der andere congresleden TÉTAU, een „general practitioner” op een kleine plaats, soortgelijke onderzoekingen gedaan had en deze op de medische sectie mededeelde. TÉTAU vond dat bij beginnende tuberculose de warmteafgifte door contact met de huid enorm vermeerderd was, en dat de snelheid der inwendige verbranding zelfs een belangrijke indice kan zijn van een bestaande praedispositie voor tuberculose. Het komt mij voor dat de onderzoekingen van TÉTAU zeer belangrijk zijn: zij eischen slechts een zeer eenvoudig instrumentarium en geenerlei buitengewone kunstvaardigheid. Doch zij dienen in een kliniek gecontroleerd te worden.

Het is mij niet mogelijk een overzicht te geven van het geheele congres. Ik heb er een in het algemeen aangenamen indruk ontvangen. En moge ook de organisatie van het ontspannende gedeelte der werkzaamheden — ik bedoel de uitstapjes — wat te wenschen overgelaten hebben, zoo zal toch de herinnering aan al het genotene van af de sectie-vergaderingen tot aan de geurige edelmoedige Anjou'sche wijnen toe onvergetelijk blijven.

Met collegiale groeten

J. K. A. WERTHEIM SALOMONSON.

INGEZONDEN.

GLYCOSURIA DIURNA.

Naar aanleiding van het geval van glycosuria diurna, medegedeeld in n°. 7 van dit *Tijdschrift* door Drs. VAN LINDEN VAN DEN HEUVELL EN FACEE SCHAEFFER, moet ik opmerken, dat het ontbreken van suiker in de morgenurine bij diabetes in de literatuur niet geheel onbekend is. Ik vind bij SEEGEN, *der Diabetes mellitus*, drittel Auflage, S. 132:

Wenn es sich darum handelt, zu bestimmen, ob überhaupt Diabetes vorhanden sei thut man gut, jenen Harn zu untersuchen, welcher einige Stunden nach der Hauptmahlzeit gelassen wurde; am zweckmässigsten ist es dann auch, den Kranken zu veranlassen, dass er für diese Mahlzeit mehlhaltige Nahrung genieße. Wenn der etwa 2—3 Stunden nach einer solchen Nahrung gelassene Harn *zuckerfrei* ist, kann man mit Bestimmtheit sagen dass *kein* Diabetes mellitus vorhanden sei. *Die Untersuchung des Morgenharnes ist nicht maassgebend; ich habe wiederholt Fälle beobachtet, in welchen der Morgenharn keinen oder nur Spuren von Zucker enthielt, und der Nachmittagsharn sehr bemerkenswerte Zuckerreaction zeigte.*

Op dit feit voor den practicus van zooveel gewicht is echter blijkbaar niet in voldoende mate de aandacht gevestigd en wij mogen Schrijvers dankbaar zijn, dat het door de nauwkeurige beschrijving van een ziektegeval opnieuw is toegelicht. Ik heb mij altijd voorgesteld, dat het ontbreken van suiker in de morgenurine bij lichte gevallen van diabetes het gevolg is van het niet